

KRISTIN HARMEL

Unohdettujen
nimien kirja

"Väkevä kertomus sinnikkyudesta ja selviytymisestä.
En voinut lopettaa lukemista."

KIRJAILIJA HEATHER MORRIS

TAMMI

Kristin Harmel

UNOHDETTUJEN
NIMIEN KIRJA

SUOMENTANUT AILA HERRONEN

tammi
80 VUOTTA
HELSINKI

Sivulla 330 esiintyvän lainauksen Mark Twainin teoksesta *Tom Sawyerin seikkailut* on suomentanut Yrjö Kivimies (WSOY, 1965).

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS *THE BOOK LOST OF NAMES*

ILMESTYI YHDYSVALLOISSA 2020.

COPYRIGHT © 2020 BY KRISTIN HARMEL LIETZ

PUBLISHED IN AGREEMENT WITH THE AUTHOR, C/O BAROR INTERNATIONAL, INC.,
ARMONK, NEW YORK, U.S.A.

SUOMENKIELINEN LAITOS © AILA HERRONEN JA TAMMI 2023

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-5071-7

PAINETTU EU:SSA

*Swan Valleyn sisarilleni Wendylle, Allisonille,
Alysonille, Emilyille ja Lindalle, jotka ymmärtävät
niin kuin vain kirjailijat ja lukijat voivat,
että kirjat muokkaavat kohtaloa.*

*Ja kirjastonhoitajille ja kirjakauppiaille kaikkialla,
sillä he varmistavat, että kirjat, joilla on valta
muuttaa elämän suuntaa, löytävät niitä kipeimmin
tarvitsevien ihmisten käsiin.*

Luku yksi

Toukokuu 2005

ON LAUANTAIAAMUPÄIVÄ, ja työvuoroni Winter Parkin kirjastossa on puolivälissä, kun se osuu silmiini.

Kirja, jonka näin viimeksi yli kuusikymmentä vuotta sitten.

Kirja, jonka luulin kadonneen ikiajoiksi.

Kirja, joka merkitsi minulle kaikkea.

Se on silmiäni edessä valokuvassa *New York Times* -lehdessä, joka on jätetty palautustiskille auki levitettynä. Maailma hiljenee, kun otan lehden käteeni, ja käteni vapisevat melkein yhtä paljon kuin silloin, kun pitelin kuvan kirjaa viimeksi. ”Ei voi olla totta”, kuiskaan.

Katselen valokuvaa. Kuvasta katsoo takaisin seitsemänkymppinen mies, jolla on lumenvalkoiset hahtuvahiukset ja ulkonevat silmät paksujen linssien takana.

”Saksalainen kirjastonhoitaja yrittää kuusikymmentävuotta toisen maailmansodan päättymisen jälkeen palauttaa sota-saaliiksi otetut kirjat oikeille omistajilleen”, lehden otsikko julistaa, ja minun tekee mieli huutaa ääneen kuvan miehelle, että tuon kirjan oikea omistaja olen minä. Tuon kuluneen nahkakantisen kirjan, jonka oikea alakulma repsottaa ja kullattussa selkämyksessä lukee nimi: *Epîtres et Evangiles*. Se kuuluu minulle – ja Rémylle, miehelle joka kuoli kauan sitten ja jonka vannoin unohtavani sodan jälkeen.

Mies on kuitenkin ollut mielessäni tällä viikolla, vaikka olen kuinka harannut vastaan. Huomenna, toukokuun kahdeksantena päivänä, maailmalla juhlietaan voitonpäivää sodan loppumisen kunniaksi. Kun nuoret uutistenlukijat puhuvat totisina sodasta ikään kuin he muka pystyisivät ymmärtämään siitä mitään, on mahdotonta olla ajattelematta Rémyä, yhteistä aikaamme silloin kauan sitten, kaikkia ihmisiä jotka me pelastimme ja sitä, miten kaikki päättyi. Poikani sanoo, että olen onnenpekka, kun minulla on terävä pää vielä tässä iässä. Kaikella on kuitenkin kääntöpuolensa.

Sillä yleensä haluaisin vain unohtaa.

Työnnän Rémy'n pois mielestäni ja keskityn artikkeliin. Valokuvan mies on Otto Kühn, berliiniläisen Zentral- und Landesbibliothekin kirjastonhoitaja, joka on ottanut elämäntehtäväkseen palauttaa natsien varastamat kirjat takaisin omistajilleen. Niitä on pelkästään hänen kirjastossaan yli miljoona, mutta hänen kädessään oleva kirja – minun kirjani – kuumenna valvottaa häntä öisin.

”Tämä uskonnollinen teksti on suosikkini hyllyissä olevien lukemattomien mysteerien joukossa”, Kühn on kertonut toimittajalle. ”Opus on julkaistu Pariisissa vuonna 1732 ja on siksi hyvin harvinainen, mutta sen ainutlaatuisuus ei johdu siitä. Se on ainutlaatuinen, koska sen sivuilla on kiinnostava arvoitus: jonkinlainen koodi. Kuka sen keksi? Mitä se tarkoittaa? Miten kirja joutui saksalaisten käsiin sodan aikana? Nämä kysymykset kummittelevat mielessäni.”

Silmiini kihoavat epätoivotut kyyneleet. Pyyhkäisen ne pois vihaisena itselleni, kun moinen tunteellisuus ottaa minusta vallan kaikkien näiden vuosien jälkeen. ”On varmasti mukavaa, jos mielessä kummittelevat vain kysymykset eivätkä oikeat kummitukset”, sanon Kühnin valokuvalle hiljaa.

”Öö, rouva Abrams. Puhutteko te sanomalehdelle?”

Säpsähdän nykyhetkeen kuullessani kirjaston apulaisjohtajan Jenny Fishin äänen. Hän on sitä tyyppiä, joka valittaa

kaikesta. Ja josta on näköjään mukava muistuttaa jokaisessa sopivassa välissä, että minun kannattaisi jo miettiä eläkkeelle jäämistä, kahdeksankymmentäkuusi kun olen. Jenny katsoo minua aina epäluuloisena. Ihan kuin hän ei voisi uskoa, että minun ikäiseni ihminen haluaa olla vielä täällä töissä.

Hän ei ymmärrä, millaista on kun rakastaa kirjoja niin paljon, että tuntuu kuin kuolisi ilman niitä. Kuin lakkaisi yksinkertaisesti hengittämästä, olemasta. Minulla ei ole aavistustakaan, miksi hän ylipäänsä rupesi kirjastonhoitajaksi.

”Puhunpa hyvinkin”, vastaan nostamatta katsettani lehdestä.

”Niin no, sitä tuskin kannattaa tehdä kirjaston asiakkaiden edessä.” Jennyn sanoissa ei ole ironian häivääkään. ”Sinua voitaisiin pitää vanhuudenhöperönä.” Jennyllä ei ole huumorintajua.

”Kiitos Jenny. Sinulla on aina kovin hyödyllisiä neuvoja.”

Jenny nyökkää vakavana. Hänelle ei selvästi tule mieleenkään, että minun näköiseni nainen – pieni, valkotukkainen mummeli – voisi olla sarkastinen.

Tänään en kuitenkaan halua haaskata aikaa häneen. En pysty ajattelemaan mitään muuta kuin kirjaa menneisyydestäni. Kirjaa, joka on täynnä salaisuuksia. Kirjaa, joka vietiin minulta ennen kuin sain selville, oliko siinä epätoivoisesti kaipaamani vastaus.

Ja nyt pelkän lentomatkan päässä on mies, jolla on ratkaisun avain.

”Uskallanko?” mutisen Otto Kühnin kuvalle. Vastaan omaan kysymykseeni, ennen kuin ehdin alkaa epäroidä. ”Minun on pakko. Olen sen velkaa niille lapsille.”

”Rouva Abrams.” Jenny on siinä taas. Hän teitittelee aina, vaikka olen pyytänyt sata kertaa kutsumaan minua Evaksi. Sinuttelemaan samoin kuin nuorempia kirjastonhoitajia. Mutta hänen silmissään minä olen pelkkä vanhus. Kun raahautuu läpi vuosikymmenten, palkkana on hidas hiipuminen pois.

”Niin?” Kohotan viimein katseeni.

”Pitäisikö teidän lähteä kotiin?” Hän luultavasti odottaa minun kieltäytyvän. Omahyväinen hymynkare kielii hänen ylemmydentunnostaan. ”Vähän huilailemaan.”

On suuri nautinto katsoa häntä suoraan silmiin, hymyillä ja sanoa: ”Voi kiitos, Jenny. Taidanpa tosiaan tehdä niin.”

Nappaan sanomalehden ja lähden.

Heti kun pääsen kotiin – viihtyisään pientaloon viiden minuutin kävelymatkan päässä kirjastosta – käynnistän tietokoneen.

Kyllä. Minulla on tietokone. Ja kyllä, osaan myös käyttää sitä. Pojallani Benillä on tapana ääntää tietokonetermit minulle hitaasti ja selkeästi – *in-ter-net* ja *säh-kö-pos-ti* – ihan kuin pelkkä ajatuskin tekniikasta voisi olla minulle liikaa. Vaikka ei kai häntä voi siitä syyttää. Kun Ben syntyi, sodasta oli kulunut jo kahdeksan vuotta ja olin jättänyt kauas taakseni Ranskan ja sen ihmisen, joka joskus olin. Ben tunsu minut vain kirjastonhoitajana ja kotiäitinä, joka tekee toisinaan virheitä puhuessaan englantia.

Ben sai jossain vaiheessa päähänsä, että minä olen vähän yksinkertainen. Mitähän hän sanoisi, jos kuulisi totuuden?

Oma vikani, kun en koskaan kertonut hänelle, kun en koskaan korjannut väärinkäsitystä. Mutta kun kerran oppii piiloutumaan mukavan suojakuoren taa, on yllättävän vaikeaa julistaa: ”Kuulkaa kaikki. Tällainen minä *oikeasti* olen.”

Taisin myös pelätä, että Benin isä ja minun aviomieheni Louis jättäisi minut, jos hän tajuaisi, etten ollutkaan sellainen ihminen kuin esitin olevani. Menetin hänet tosin joka tapauksessa – haimasyöpä kymmenen vuotta sitten – ja vaikka kaipaankin hänen seuraansa, olen myös käsittänyt, ettei olisi sanottavasti haitannut, vaikka hän olisi lähtenyt jo paljon aiemmin.

Menen lentoyhtiö Deltan sivuille. Vanha tapa, koska Louis kävi usein työmatkoilla ja keräsi lentopisteitä. Hinnat ovat kohtuuttoman kalliita, mutta minulla on reilusti rahaa säästöissä. Kello on pian kaksitoista iltapäivällä, ja yksi lento lähtee

kolmen tunnin päästä ja toinen kello 21.35. Siinä on vaihto Amsterdamissa huomenna, ja se laskeutuu Berliiniin klo 15.40. Napsautan saman tien jälkimmäistä lentoa ja varaan sen. Tuntuu jollain tapaa runolliselta ajatella, että saavun Berliiniin päivälleen kuusikymmentä vuotta sen jälkeen, kun saksalaiset antautuivat ehdoitta liittoutuneille samaisessa kaupungissa.

Minua puistattaa, enkä osaa sanoa, johtuuko se pelosta vai innostuksesta.

Täytyy pakata, mutta sitä ennen on soitettava Benille. Hän ei varmasti ymmärrä, mutta ehkä hänen on korkea aika saada tietää, että äiti ei olekaan sellainen kuin hän kuvittelee.

Luku kaksi

Heinäkuu 1942

TAIVAS SORBONNEN kirjaston yllä Pariisin viidennessä kaupunginosassa oli harmaa ja sateen kyllästämä, ilma sakeaa ja raskasta. Eva Traube seisoj pääoven edessä ja kirosi kosteutta. Hän tiesi peiliin katsomattakin, että tummat, olkapäille ylettyvät hiukset olivat jo tuuhentuneet kaksinkertaisiksi ja saivat hänet näyttämään sieneltä. Vaikka sama se. Kukaan ei kuitenkaan huomaisi mitään muuta kuin kuusisakaraisen keltaisen tähden, joka oli ommeltu villatakin vasempaan rinnukseen. Se pyyhki pois kaiken muun millä oli väliä: hänen identiteettinsä tyttärenä, ystävänä ja anglofilina, joka suoritti tohtoriopintoja englanninkielisessä kirjallisuudessa.

Monille Pariisin asukkaille hän oli enää pelkästään juutalainen.

Evaa puistatti äkkiä kylmästä. Taivas näytti pahaenteiseltä, kuin se olisi tiennyt jotain mitä hän ei. Tummien pilvien varjot olivat kuin kaupungin ylle langenneen pimeyden ruumiillistuma.

Courage, isä tapasi sanoa vähän hiomattomalla ranskallaan, jossa häivähti puolalainen korostus. *Piristy. Saksalaiset voivat kiusata meitä vain, jos me sallimme sen.*

Isän optimismi oli kuitenkin epärealistista. Saksalaiset saivat kiusata Ranskan juutalaisia täysin vapaasti milloin halusivat, sallivatpa Eva ja hänen vanhempansa sen tai eivät.

Eva katseli taas mietteissään taivaalle. Hän oli suunnitellut kävelevänsä kotiin välttäläkseen metroa, sillä juutalaiset saivat uusien sääntöjen mukaan matkustaa vain viimeisessä, läkähdyttävän kuumassa vaunussa josta loppui happi. Toisaalta jos taivas repeäisi, saattaisi sittenkin olla parempi mennä maan alle.

”Ah, mon petit rat de bibliothèque.” Selän takaa kuuluva matala ääni herätti Evan ajatuksista. Hän tiesi jo ennen kuin kääntyi, kuka siinä oli. Vain yksi ihminen kutsui häntä pikku kirjastorotaksi.

”Bonjour, Joseph”, Eva sanoi jäykästi. Hän tunsi, miten ihastus sai punan hiipimään poskille, ja häntä nolotti. Joseph Pelletier oli hänen lisäksi ainoa keltaista tähteä käyttävä opiskelija englannin laitoksella, joskin Joseph oli vain puoliksi juutalainen eikä harjoittanut uskontoa. Joseph oli pitkä ja harteikas, ja hänellä oli tuuheat tummat hiukset ja vaaleansiniset silmät. Hän näytti filmitähdeltä. Niin ajattelivat myös monet muut tiedekunnan tytöt – myös katoliset tytöt, joiden vanhemmat eivät ikipäivänä antaisi juutalaisen kosiskella tyttärtään. Eipä silti, että Joseph olisi kosiskellut ketään. Hän oli enemmän sitä tyyppiä, joka viettelee tytön kirjaston hämärässä nurkassa ja vie jalat alta.

”Oletpa sinä mielletiäs, pikkuinen”, Joseph sanoi, hymyili ja suuteli Evaa kummallekin poskelle. Josephin äiti oli tuntenut Evan äidin jo ennen Evan syntymää, ja Joseph sai Evan aina tuntemaan itsensä siksi pikkulapseksi, joka hän oli ollut heidän ensitapaamisellaan, vaikka Eva olikin nyt kaksikymmentäkolme ja Joseph kaksikymmentäkuusi.

”Mietin vain, alkaako sataa”, Eva vastasi ja hivuttautui kauemmas ennen kuin Joseph huomaisi, että fyysinen läheisyys nosti punan hänen poskilleen.

”Eva.” Josephin tapa lausua hänen nimensä pisti sydämen hypähtelemään. Kun Eva rohkeni katsoa miestä, tämän silmissä oli levottomuutta herättävä katse. *”Tulin etsimään sinua.”*

”Miksi?” Sekunnin murto-osan Eva toivoi, että Joseph sanoisi: *pyytääkseni sinua illalliselle*. Mutta ajatus oli täysin naurettava. Ja minne he olisivat sitä paitsi voineet mennä? Kaikki paikat oli suljettu niiltä, jotka käyttivät daavidintähteä.

Joseph kumartui lähemmäs. ”Tulin varoittamaan sinua. Huhutaan, että jotain on tekeillä. Ennen perjantaita pidätetään hirveä määrä ihmisiä.” Josephin hengitys tuntui lämpimältä Evan korvaa vasten. ”Listalla on jopa kaksikymmentä tuhatta ulkomailla syntynyttä juutalaista.”

”Ai kaksikymmentä tuhatta? Sehän on mahdotonta.”

”Ei suinkaan. Minun ystäväilläni on hyvin luotettavat lähteet.”

”Millä ystäväillä?” He katsoivat toisiaan silmiin. Eva oli luonnollisesti kuullut vastarintaliikkeestä, ihmisistä jotka sabotoivat natsveja täällä Pariisissa. Sitäkö Joseph tarkoitti? Kuka muu voisi tietää jotain tuollaista? ”Miten sinä voit olla varma, että he ovat oikeassa?”

”Miten sinä voit olla varma, että he ovat väärässä? Minusta olisi paras, että sinä ja vanhempasi pysyttelisitte varmuuden vuoksi piilossa pari päivää.”

”Piilossa?” Isä oli kirjoituskoneiden korjaaja, äiti osa-aikainen ompelija. Heillä oli hädin tuskin varaa maksaa omasta asunnostaan, saati sitten piilopaikasta. ”Ritziinkö meidän pitäisi mennä?”

”Tämä ei ole vitsi, Eva.”

”Minä inhoan saksalaisia ihan yhtä paljon kuin sinäkin, mutta että kaksikymmentä tuhatta ihmistä? Sitä minä en usko.”

”Ole silti varovainen, pikkuinen.” Samassa taivas repesi. Sade pyyhkäisi Josephin mukaansa, hän katosi avautuvien sateenvarjojen mereen lätkköjen täplittämälle jalkakäytävälle, joka johti pois päin kirjastosta.

Eva kirosi itseksensä. Sadepisarat pommittivat jalkakäytävää myöhäisen iltapäivän puolihämärässä tehden kiveyksestä öljyi-

sen liukkaan, ja Eva kastui hetkessä likomäräksi juostessaan kohti rue des Écolesin asemalle johtavia portaita. Hän yritti vetää villatakin pään päälle suojaksi kaatosateelta, mutta silloin rinnukseen kiinnitetty kämmenenkokoinen tähti tuli suoraan näkösalille.

”Likainen juutalainen”, tuntematon mies mutisi mennessään ohi kasvot piilossa sateenvarjon alla.

Ei. Eva ei ajaisi tänään metrolla. Hän hengitti syvään ja alkoi juosta kohti jokea, kohti korkealle kohoavaa Notre-Damea, kohti kotia.

”No, miten kirjastossa meni tänään?” Evan isä istui pienen pöydän päässä, ja äiti, jonka hiukset oli kiedottu kauhtuneeseen kangasnenäliinaan ja pyylevä vartalo nukkavieruun puuvillamekkoon, kauhoi vetistä perunasoppaa ensin isän ja sitten Evan lautaselle. Sade oli yllättänyt heidät kaikki, ja avoimen ikkunan edessä riippui kuivumassa kolme villatakia. Keltaiset tähdet tarkastelivat heitä hiljaa kuin kolme rivissä seisovaa pikkusotilasta.

”Hyvin.” Eva odotti, että äiti istuutui, ennen kuin maistoi mautonta ateriaa.

”Minä en ymmärrä, miksi sinä haluat väen vängällä vielä käydä siellä”, Evan äiti sanoi. Hän vaikenä nielaistakseen lusi-kallisen soppaa ja nyrpisti nenäänsä. ”Sinun ei ikinä anneta valmistua.”

”Asiat muuttuvat vielä, *mamusia*. Ihan varmasti muuttuvat.”

”Sinun sukupolvesi loputon optimismi.” Evan äiti huokaisi.

”Eva on oikeassa, Faiga. Eivät saksalaiset voi ikuisesti ylläpitää näitä sääntöjä. Niissä ei ole mitään järkeä.” Evan isä hymyili, mutta kaikille oli selvää, että hymy ei ollut aito.

”Kiitos, *tatus*.” Eva ja hänen vanhempansa kutsuivat vieläkin toisiaan puolalaisilla hellittelynimillä, vaikka Eva oli syntynyt Pariisissa eikä ollut astunut jalallaankaan vanhempiansa synnyinmaahan. ”Miten töissä meni tänään?”

Evan isä katseli soppalautastaan. ”Monsieur Goujon ei ole varma, kauanko hän vielä pystyy maksamaan minulle. Voi olla, että meidän täytyy...” Hänen katseensa kääntyi ensin mamusiaan ja sitten Evaan. ”Voi olla, että meidän täytyy lähteä Pariisista. Jos menetän työpaikkani, en millään pysty elättämään meitä täällä.”

Eva oli tiennyt tämän hetken koittavan joskus, mutta uutinen oli silti kuin isku palleaan. Jos he lähtisivät Pariisista, hän ei ikinä palaisi Sorbonnen yliopistoon eikä suorittaisi loppuun englannin tutkintoa, jonka eteen hän oli tehnyt niin kovasti töitä.

Evan isän työpaikka oli ollut vaakalaudalla jo pitkään, aina siitä lähtien kun saksalaiset olivat alkaneet järjestelmällisesti poistaa juutalaisia Ranskan yhteiskunnasta. Hänen maineensa Pariisin parhaana kirjoitus- ja vahaskopiokoneiden korjaajana oli suojellut häntä tähän saakka, joskaan hän ei enää saanut työskennellä missään valtion virastossa. Isän vanha esimies monsieur Goujon sääli isää ja maksoi pimeästi työstä, jota isä teki lähinnä kotona. Salongissa oli nytkin yksitoista kirjoitus-konetta, osa enemmän osa vähemmän purettuna, mikä lupaili töitä myöhään iltaan.

Eva hengitti syvään ja yritti löytää syvältä sisimmästään hitusen toiveikkuutta. ”Ehkä meidän olisi paras lähteä, tatus’.”

Isä räpytteli silmiään, ja äiti vaikenä. ”Miten niin, *stoneczko?*” Isä oli aina kutsunut Evaa tuolla nimellä, joka tarkoitti puolaksi pikku aurinkoa, ja Eva mietti, mahtoiko isä tajuta nimen ironian nyt. Sillä mikä muukaan aurinko oli kuin keltainen tähti?

”Minä törmäsin nimittäin tänään Joseph Pelletieriin...”

”Oi, Josephiin!” äiti keskeytti ja nosti kädet kasvoille kuin ihastunut koulutyttö. ”Siinä vasta komea nuorukainen. Pyy-sikö hän vihdoin sinua treffeille? Minä olen aina toivonut, että te kaksi päädytte yhteen.”

”Ei, ei mitään sellaista.” Eva ja isä vilkaisivat toisiaan. Evan naittaminen sovelialle nuorelle miehelle tuntui täyttävän jär-

jettömän suuren osan mamusian ajatuksista, ihan kuin koko sotaa ei olisi ollutkaan. ”Joseph tuli kertomaan jotain. Hän on kuullut huhun, että jopa kaksikymmentä tuhatta ulkomailla syntynyttä juutalaista pidätetään parin päivän sisällä.”

Evan äiti kurtisti kulmiaan. ”Sehän on naurettavaa. Mitä ihmettä he tekisivät kahdellakymmenellä tuhannella meikäläisellä?”

”Sitä minäkin sanoin.” Eva katsoi isäänsä, joka pysyi yhä vai. ”Tatu?”

”Kuulostaa pelottavalta”, isä sanoi pitkän tauon jälkeen hitaasti ja harkiten. ”Tosin Joseph taitaa olla rehentelevää sorttia.”

”Eikä ole. Hänhän on niin mukava nuori mies”, Evan äiti tokaisi.

”Faiga, hän on saanut Evan toltaan ja minkä vuoksi? Siksikö, että hän saa paukutella henkseleitään ja esitellä verkostojaan? Kunnan miehellä ei ole tarvetta tehdä niin.” Tatu kääntyi katsomaan Evaa. ”En minä halua vähätellä Josephin puheita, sloneczko. Olen samaa mieltä siitä, että *jotain* on tekeillä. Olen kuullut tässä kuussa ainakin kymmenen huhua, tosin tuo vie kyllä voiton. Kaksikymmentä tuhattako? Eihän se ole mahdollista.”

”Niin, mutta entä jos hän on oikeassa?”

Isä nousi pöydästä ja palasi hetken kuluttua mukanaan pieni painettu pamfletti. Hän ojensi sen Evalle, joka silmäili lehtisen pikaisesti läpi. *Piiloutukaa, jos vain suinkin mahdollista... Vastustakaa poliisia... Pyrkikää pakoon.* ”Mikä tämä on?” Eva kuiskasi ojentaessaan lapun äidilleen.

”Se oli sujautettu eilen oven alta”, isä vastasi.

”Mikset kertonut meille? Se kuulostaa varoitukselta. Ihan niin kuin Joseph sanoi.”

Isä pudisti hitaasti päätään. ”Tuo ei ollut ensimmäinen, Eva. Saksalaiset hallitsevat yhtä lailla pelolla kuin aseilla. Jos me luikimme pakoon aina, kun perätön ilmoitus kiertää, he

ovat voittaneet, eikö totta? He onnistuvat viemään meidän turvallisuudentunteemme, meidän hyvinvointimme. Sitä minä en salli.”

”Emmekä me sitä paitsi ole tehneet mitään väärää”, Evan äiti pisti väliin. ”Me olemme tuottavia kansalaisia.”

”Tuskin sillä on lopulta niin väliä.” Evan isä kumartui taputtamaan tyttärensä kättä ja sipaisi sitten vaimonsa poskea. ”Mutta ei meillä nyt ole mitään hätää. Syödään ennen kuin soppa jäähtyy.”

Evalla ei kuitenkaan enää ollut ruokahalua, ja kun hän siirteli perunoita lusikalla kulhossa, vatsanpohjassa kipisteli paha aavistus, jota isän sanat eivät kyenneet hälventämään.

Myöhemmin illalla mamusian mentyä jo nukkumaan tatus löysi Evan salongin viersestä pienestä kirjastosta, jonka hyllyihin oli pinottu kaikki isän ja tyttären suuressa arvossa pitämät kirjat. Tatus oli opettanut Evan rakastamaan lukemista – mikä oli yksi suurimmista lahjoista, jonka vanhempi voi lapsilleen antaa – ja avannut tälle koko maailman. Yleensä Eva ja isä lukivat iltaisin miellyttävän hiljaisuuden vallitessa, mutta nyt Eva ei pystynyt keskittymään. Hän istui sen sijaan sohvalla ja piirteli muistikirjaan. Tuo hermostunut tapa oli peräisin lapsuudesta, jolloin ihmisten ja ympäröivien esineiden luonnostelu oli saanut Evan rentoutumaan.

”Stoneczko”, isä sanoi hiljaa.

Eva nosti katseensa, ja kynä pysähtyi huoneen vaatimatonta kattokruunua pikkutarkasti esittävän kuvan päälle. ”Tatus. Luulin, että olet jo nukkumassa.”

”En saanut unta.” Isä tuli istumaan Evan viereen. ”Minun täytyy kertoa sinulle jotain. Jos saksalaiset tulevat hakemaan minut ja äitisi, sinun on mentävä heti monsieur Goujonin luo.”

Eva tuijotti isää. ”Sinähän sanoit, ettet usko Josephia.”

”En uskokaan. Silti kaikkea kamalaa tapahtuu koko ajan. Olisi hölmöä teeskennellä, ettei meille voi tapahtua mitään.

Sinun pitäisi kuitenkin olla turvassa, słoneczko. Sinä olet ranskalainen. Jos meidät viedään, sinun täytyy paeta ennen kuin tilanne pahenee.”

”Mutta...”

”Mene vapaalle vyöhykkeelle ja turvaan Sveitsiin, jos vain mahdollista. Odota siellä sodan päättymistä. Me tulemme hakemaan sinut.”

Eva oli äkkiä turtana surusta. Vapaalle vyöhykkeelle? Raja oli monta kilometriä Pariisista etelään ja halkoi sen puolen maasta, jonka natsit olivat suostuneet jättämään ranskalaisille. Sveitsi tuntui olevan maailman äärissä. ”Miksemme me voi lähteä yhdessä? Nyt heti.”

”Koska se olisi liian epäilyttävää. Haluan vain, että valmistaudut päivään, jolloin saatat joutua lähtemään. Tarvitset asiakirjoja, joiden mukaan et ole juutalainen. Monsieur Goujon auttaa sinua.”

Evasta tuntui kuin häneltä olisi isketty ilmat pihalle. ”Oletko sinä jo puhunut hänen kanssaan?”

”Olen ja maksoinkin jo hänelle. Kaikki säästöni. Hän antoi minulle sanansa. Hän saa käsiinsä kaiken tarvittavan vääriä papereita varten. Niiden turvin pääset pois Pariisista.”

Eva räpytteli kyyneliä silmistään. ”En minä halua lähteä ilman sinua, tatus.”

Isä tarttui hänen käsiinsä. ”Sinun täytyy! Eva, lupaa minulle että lähdet, jos niin käy.”

”Mutta...”

”Sinun täytyy antaa minulle sanasi. En voi elää, jollen tiedä, että teet kaikkiesi pysytelläksesi hengissä.”

Eva katsoi isää silmiin. ”Minä lupaan. Mutta kai meillä vielä on aikaa? Aikaa laatia toinen suunnitelma ja lähteä vapaalle vyöhykkeelle yhdessä.”

”Totta kai, słoneczko. Totta kai.” Mutta isä käänsi katseensa. Kun hän katsoi taas Evaa silmiin, katse oli epätoivosta tumma ja Eva näki, ettei isä itsekään uskonut omia sanojaan.

Kahden päivän kuluttua kello oli vähän yli neljä aamuyöllä, kun ovelta kuului ensimmäinen koputus. Eva oli nukkunut levottomasti ja nähnyt unta linnaa kiertelevistä raivokkaista lohikäärmeistä, ja kun hän säpsähti hereille, rintaa pakotti kauhu. *Joseph oli oikeassa. He ovat täällä.*

Eva kuuli isän liikkuvan asunnossa hitain ja vakain askelin. ”Tatus!” Eva huusi, nappasi aamutakin ja veti jalkaan kuluneet nahkasaappaat, joita hän oli pitänyt vuoteen vieressä jo vuoden siltä varalta, että täytyisi lähteä pakoon. Mitä muuta hän tarvitsisi, jos saksalaiset olivat tulleet hakemaan heitä? Pitäisikö pakata laukku? Riittäisikö aika? Miksei hän ollut uskonut Josephia?

”Tatus kiltti!” Eva huusi, kun isän askeleet pysähtyivät. Hän halusi pyytää isää odottamaan, pysäyttämään ajan, jähmettämään viimeisen hetken ennen *sitää*, muttei saanut sanoja suustaan. Niinpä hän pujahti makuuhuoneesta salonkiin ja ehti juuri paikalle näkemään, kun isä avasi oven.

Eva kietoi aamutakin tiukasti ympärilleen ja odotti kuulevansa joukon ärjyttyjä käskyjä saksalaisilta, joita kynnyksen toisella puolen varmasti oli. Sen sijaan hän kuulikin naisen äänen ja näki isän ilmeen lientyvän, kun tämä astui taaksepäin. Hetken kuluttua madame Fontain, käyttävän päässä asuva naapuri, seurasi isää asuntoon kasvot huolesta kurtussa.

”Tatus?” Eva kysyi, ja isä kääntyi. ”Eikö siellä olekaan saksalaisia?”

”Ei, *śłoneczko*.” Isän kasvojen uurteet eivät vielä olleet silinneet täysin, ja Eva arvasi tämän pelänneen yhtä paljon kuin hänkin. ”Madame Fontainin äiti on sairastunut. Hän kysyy, ehtisittekö sinä tai äitisi katsoa hänen tyttäriään sillä välin, kun hän vie äitinsä *docteur* Patenauden luo.”

”Simone ja Colette nukkuvat eikä heistä pitäisi olla vaivaa”, madame Fontain sanoi vältellen katsekontaktia. ”He ovat vasta kaksi ja neljä.”

”Niin, kyllä minä sen tiedän”, Eva sanoi jäykästi. Hän oli tavannut tytöt vasta eilen pihalla. Kun hän kumartui tervehti-

mään tyttöjä, isosisko Colette alkoi höpöttää iloisesti perhosista ja omenoista, mutta madame Fontain oli äkkiä ilmestynyt kuin tyhjästä ja taluttanut lapset kiireesti pois. Heidän kadotessaan kulman taakse Eva oli kuullut madamen toruvan tyttöjä ja selittävän, miten vaarallista oli veljeillä juutalaisten kanssa.

”Kävin kaikilla ovilla, mutta kukaan muu ei avannut. Olkaa niin kilttejä. En pyytäisi, ellei olisi pakko.”

”Totta kai me katsomme tyttöjä.” Evan äiti oli tullut makuuhuoneesta. Aamutakin hän oli jo vaihtanut yksinkertaiseen puuvillamekkoon ja villatakkiin. ”Niinhän naapurit tekevät. Eva tulee minun mukaani. Vai mitä, kultaseni?”

”Totta kai, mamusia.” Tyttöjen isä oli rintamalla, kenties kuollut, eikä heillä ollut ketään muuta.

”Puehan nopeasti päälle, Eva.” Äiti kääntyi katsomaan madame Fontainia. ”Älä huolehdi. Tyttöillä ei ole mitään hätää.”

”Kiitos”, madame Fontain sanoi, muttei vieläkään katsonut heitä silmiin. ”Palaan niin pian kuin voin.” Hän laski avaimen mamusian käteen ja poistui, ennen kuin kukaan ehti sanoa muuta.

Eva vetäisi nopeasti eilisen mekon päälle, kampasi tukkansa ja palasi vanhempiensa luo salonkiin. ”Kai sinä tiedät, mitä mieltä madame Fontain on juutalaisista?” Eva ei voinut olla kysymättä.

”Puoli Pariisia on samaa mieltä”, äiti vastasi väsyneesti. ”Mutta jos me alamme vältellä heitä ja kadotamme hyvyyden, annamme heidän sivuuttaa meidät. Sitä me emme voi sallia. Emme mitenkään.”

”Tiedetään.” Eva huokaisi ja antoi isälle suukon. ”Mene sinä takaisin nukkumaan, tatuś. Minä ja mamusia pärjäämme kyllä.”

”Niin sitä pitää”, isä sanoi ja suukotti Evaa poskelle. ”Pidä huolta äidistäsi.” Isä antoi mamusialle hellän suukon ja sulki oven, kun he olivat astuneet rappuun. Ovi napsahti hiljaa lukkoon.

Kahden tunnin kuluttua Colette ja Simone nukkuivat yhä vuoteissaan, mamusia kuorsasi hiljaa madame Fontainin sohvalla ja Eva oli juuri torkahtanut, kun rappukäytävästä kuuluva paukutus herätti hänet. Pimennysverhojen reunojen lomasta suodattui varhaisaamun hentoa valoa. Ehkä madame Fontain oli jo palannut äitinsä kanssa.

Eva nousi sohvalta varoen häiritsemästä mamusia. Hän hiipi ovelle ja kurkisti ovisilmästä odottaen, että näkisi madame Fontainin kaivelevan avaimiaan. Sen sijaan hän näkikin jotain, mikä sai hänet haukkomaan henkeä ja perääntymään kauhusta. Vapisten hän pakottautui katsomaan uudelleen.

Kolme ranskalaista poliisia seiso i rappukäytävässä parin oven päässä, Evan kotioven edessä. Sama ryskytys, johon hän oli herännyt, kuului taas: univormupukuinen poliisi jyskytti heidän oveaan. *Ei ei ei!* Eva huusi hiljaa mielessään. *Älä vaan avaa, tatus!*

Mutta asunnon ovi heilahti auki ja isä astui ulos parhaassa puvussa, keltainen tähti kiinnitettynä tarkasti vasempaan rinnukseen. Poliisi, jolla oli kädessään siisti nippu papereita, sanoi isälle jotain, mutta Eva ei ihan kuullut mitä. Hän puri huultaan niin kovaa, että maistoi veren, ja painoi korvan ovea vasten.

”Missä sinun vaimosi on?” matala ääni kysyi. Toinen poliisi sysäsi tatusin sivuun ja työnty i sisään.

”Vaimo?” Tatus kuulosti oudon tyyneltä.

”Faiga Traube, 48 vuotta, syntynyt vuonna 1894 Krakovassa Puolassa.” Miehen ääni oli kireä ja kärsimätön.

”Niin tietysti. No, hän on hoitamassa sairaan ystävän lapsia.”

”Missä? Mikä osoite?”

”En valitettavasti tiedä.”

”Milloin hän palaa?”

”En tiedä sitäkään.”

Eva kuuli poliisimiesten mutisevan toisilleen. Asuntoon tunkeutunut poliisi palasi ja pudisti päätään.

”Entä tyttäresi?” Ensimmäinen poliisimies puhui taas ja kuulosti äskeistä vihaisemmalta. ”Eva Traube? 23 vuotta?”

”Hän on äitinsä mukana.” Isän ääni oli äkkiä jäätävä. ”Mutta hän on syntynyt täällä Ranskassa. Ei teidän häntä ole syytä häiritä.”

”Hän on listalla.”

”Lista on väärässä.”

”Me emme ole koskaan väärässä.”

”Onko jokin tässä muka oikein?” isä kysyi korottaen viimeinkin ääntään, minkä jälkeen kuului vaimea tömähdyks ja hengen haukkomista. Eva uskaltautui kurkistamaan taas ovisilmästä ja näki isän pitelevän nenäänsä. Yksi poliiseista oli lyönyt häntä. Eva puristi kädet nyrkkiin ja kyneleet polttelivat silmissä, kun hän painoi korvan takaisin ovea vasten.

”Jo riittää suunsoitto. Sinä tulet nyt meidän mukaamme”, poliisimies sanoi. ”Tai voimme me tietysti ampua sinut tässäkin. Yksi juutalainen vähemmän junassa, sama se minulle.”

Eva tukahdutti henkäisyn.

”Odottakaa, että pakkaan tavarani”, isä sanoi.

”Turha murehtia, me tulemme kyllä hakemaan arvotavarat.”

Kun tatus ei vastannut, Eva tirkisti ovisilmästä ja näki isän vetävän oven kiinni. Tämä vilkaisi olan yli Fontainin ovelle päin. Tiesikö isä, että Eva katseli? Että Eva oli kuullut kaiken.

Ei sillä tosin ollut väliä. Tatus oli poissa ennen kuin Eva ehti silmää räpäyttää, ja minuutin kuluttua rakennuksen etuovi kolahti lopullisen kuuloisesti kiinni. Eva kiirehti ikkunaan, työnsi pimennysverhot sivuun ja tuijotti katua, joka oli täynnä tummia poliisiautoja ja jolla liuta univormupukuisia poliiseja kuljetti pois kodeistaan miehiä, naisia ja lapsia – osa pidätetyistä näytti tyrmistyneiltä, osa vihaisilta ja osa itki. Eva tunnisti Bibrowskat – äiti Anan, isä Maxin ja lapset Henrin ja Alinen, jotka olivat vielä pieniä – ja Krosbergit, iäkkään pariskunnan joka asui tien toisella puolen ja joka aina vilkutti Evalle, kun hän lähti aamulla yliopistolle.

”MEIDÄN ON PELASTETTAVA NE,
JOTKA VOIMME, KOSKA EMME VOINEET
PELASTAA NIITÄ, JOITA RAKASTIMME.”

– PARIISI, 1942 –

Nuori juutalainen nainen. Komea nuori väärentäjä.
Viattomat lapset jotka on kätkettävä natseilta.
Mikä on rohkeuden, riskinoton ja rakkauden hinta
keskellä kaikkein synkintä pimeyttä?

”Vaikuttava kertomus
selviytymisestä ja sankaruudesta.”

PEOPLE

”Vangitseva ja liikuttava.”

TAMPA BAY TIMES

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-5071-7

PÄÄLLYS: CHELSEA MCGUCKIN

KUVAT: NIKOLINA PETOLAS / TREVILLION IMAGES (TAUSTAN PARIISI),
ILDIKO NEER / TREVILLION IMAGES (NAINEN), GETTY IMAGES (KIRJA)